

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т.О. Кириченко, здобувач кафедри менеджменту зовнішньо-економічної діяльності,
Сумський національний аграрний університет

*В статті проаналізовано сучасний стан міграційних процесів в Сумській області.
Визначені основні чинники та тенденції міграції трудових ресурсів Сумщини.*

*Ключові слова: міграція, трудові ресурси, зовнішня міграція, внутрішня міграція,
міграційний потік.*

Постановка проблеми. Найбільша цінність держави – це її людський капітал – потенційний фактор економічного розвитку держави, а показники демографічної ситуації вважаються основою соціально-економічного розвитку країни. Міграційні процеси останнім часом набули глобальних рис, чому сприяло наявність багатьох факторів, це і розвиток систем комунікацій, і глобалізація економіки, і демографічні проблеми інших країн. Міграція це процес, який блискавично реагує на політичні, економічні зміни як в країні куди спрямовується еміграційний потік, так і в самій країні походження. Якщо розглядати проблеми міграції трудових ресурсів окремих областей України, слід зазначити, що вони мають свої відмінності. Аналізуючи стан міграційних процесів Сумської області, варто прийняти до уваги її соціально-економічний розвиток та географічне розташування – а саме близькість кордонів з Росією та, враховуючи нинішню політичну ситуацію, сусідство з Донецькою та Луганською областями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міграції трудових ресурсів завжди були актуальними для дослідження їх науковцями. На рівні держави створено ряд інституцій, які вивчають проблеми соціології, демографії, міграції. Це інститут соціології Національної Академії наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної Академії наук України, Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, Національний інститут стратегічних досліджень. Свій вагомий внесок у дослідження демографічних та міграційних процесів внесли такі науковці, як: О.Власюк, В.Геєць, С.Злупко, А.Кравченко, Е.Лібанова, О.Малиновська, Н.Марченко, А.Мокій, С.Писаренко, О.Позняк, А.Румянцева, Є.Савельєв, Л.Симів, А.Філіпенко. Дослідження сучасного стану внутрішньої та зовнішньої міграції знайшло своє відображення в останніх

публікаціях Олени Малиновської, головного науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень.

Мета дослідження. Проаналізувати стан міграційних процесів в Сумській області, визначити характер їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону.

Виклад основного матеріалу. Так як основними причинами міграції є економічні, політичні, національні, демографічні та екологічні чинники, то аналіз міграційних процесів в Сумській області будемо робити на їх основі. Як вже було вказано вище, географічне розташування Сумської області, а саме її близькість до кордонів до Росії, сприяло активізації зовнішньої трудової міграції. Проблеми в економічному розвитку держави, сповільнення розвитку промислових підприємств регіону призвели до зменшення заробітної плати, скорочення працівників – сукупність всіх цих факторів призвела до активних міграційних процесів. Люди виїжджали на тимчасові заробітки до Росії та країн Євросоюзу. Міграція населення з метою працевлаштування була і є самою масовою як і в період глибокої економічної кризи в державі, так і зараз, з проблемами політичного та економічного характеру - події 2013 року, зовнішня агресія та воєнні дії на сході України – в Донецькій та Луганських областях також значним чином позначилися на всіх сторонах життя народу і певним чином мали вплив на міграційну поведінку населення.

Таблиця 1

Природний рух населення

	Кількість народжених, ос.	Кількість померлих, ос.	Природний приріст, скорочення (-)	Кількість померлих дітей у віці до 1 року, ос.
2016 (січень-лютий)	1460	3482	-2022	11
2015	9795	19013	-9218	76
2014	10344	19452	-9108	69
2013	10411	19219	-8808	67
2012	11093	19002	-7909	76

Аналізуючи демографічну ситуації в Сумській області (Таблиця 1), зокрема дані по природному руху населення, слід відмітити значне його скорочення, якщо в 2012 році цей показник був -7909 осіб, то в 2015 році він становив вже -9218 осіб. Одночасно зменшувалась і народжуваність : 2012 р. – 11093 осіб, 2015-9795 осіб. Чисельність наявного населення

Сумської області станом на 1 лютого 2016 р. становила 1112.0 тис.осіб. Упродовж січня 2016 р. чисельність населення зменшилась на 1258 осіб. Зменшення чисельності населення відбулося за рахунок природного скорочення – на 1092 особи, за рахунок міграційного – на 166 осіб.

Таблиця 2

Загальні коефіцієнти природного руху населення Сумської області

	2012	2013	2014	2015
Загальний коефіцієнт народжуваності	9.7	9.2	9.2	8.8
Загальний коефіцієнт смертності	16.6	16.9	17.2	17
Загальний коефіцієнт природного приросту/скорочення	-6.9	-7.7	-8.0	-8.2
Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року	7	6.3	6.7	7.5

Падіння ВВП, стрімке зростання інфляції на фоні підвищення цін на комунальні послуги, проїзд, продукти харчування та ін. мало негативний вплив на добробут населення як всієї України, так і області зокрема. Всі ці фактори, звичайно, активізували процеси зовнішньої трудової міграції. В цьому контексті доречно порівняння мінімальної заробітної плати в Україні та в деяких європейських країнах. Наприклад, в квітні 2016 р. мінімальна заробітна плата в Україні становила 1378 гривень (47.5 євро), а в Польщі – майже 500 доларів, в той же час середньомісячна заробітна плата в Сумській області на цей період складала 3707 гривень. Трудова міграція може мати як негативні, так і позитивні наслідки. Серед негативних - це зниження ВВП, втрата кращих висококваліфікованих працівників, витік капіталу. Позитивні наслідки може мати тимчасова трудова міграція, при якій можливе незначне скорочення безробіття, можливе підвищення кваліфікації трудових мігрантів, та при поверненні їх додому – ввезення накопиченого капіталу.

Наразі все більше українців опиняється за межею бідності. Частина людей має занадто низькі доходи, інша- частково або повністю втратила своє майно та накопичений капітал внаслідок певних політичних та економічних ситуацій в країні, в результаті військових дій на сході України. Згідно методології МОП, рівень безробіття зріс з 7.3% в 2013р. до 9.1% в 2015р. Аналізуючи дані (таблиця 3) попиту та пропозиції робочої сили у Сумській області,

варто відмітити збільшення кількості незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості і водночас зменшення потреб підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць. В 2015р. центрами зайнятості області зареєстровано 10,2 тис. безробітних, це на 0,4 тис. осіб, або на 3,7% менше, ніж у відповідному періоді минулого року. Взагалі на обліку у державній службі зайнятості на кінець квітня 2015р. перебувало 17,9 тис. безробітних, що на 7,6% більше, ніж торік. Серед них 60,5% становили жінки, 39,3% – молоді люди у віці до 35 років. [11] Таким чином, зменшення доходів населення, а відповідно і погіршення рівня життя, складна демографічна ситуація та безробіття спричинює проблеми для населення, які мають своє відображення у активізації міграційних процесів.

Таблиця 3

Попит та пропозиція робочої сили у Сумській області

(середні показники на кінець звітнього періоду)

	Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, осіб	Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад, осіб	Навантаження на одне вільне робоче місце (вакантну посаду), осіб
2015	17377	931	19
2014	16696	943	18
2013	16505	1171	15
2012	16352	1083	15

Таблиця 4

Загальні коефіцієнти міграційного руху населення

	2012	2013	2014	2015
Загальний коефіцієнт прибуття	177	160.2	152.2	183.3
Загальний коефіцієнт вибуття	187.2	173.2	155.8	192.0
Загальний коефіцієнт міграційного	-10.2	-13	-3.6	-8.7

приросту/скорочення				
---------------------	--	--	--	--

Аналізуючи міграційний рух населення по регіону, варто відмітити зростання чисельності населення що виїжджає з регіону. В більшій мірі це явище більше проявляється міграційними процесами в межах регіону ніж в зовнішній міграції. Але не можна виключити, що в подальшому буде відмічатися її активізація – складне соціальне економічне становище в країні з одного боку, а з іншого – євроінтеграційні процеси в Україні та лібералізація візового режиму зможуть накласти свій відбиток на збільшення міграційних потоків.

Варто передбачити ще одну важливу зміну в міграційній поведінці українців, що може кардинально позначитися на характері трудової міграції та її наслідках для розвитку регіону. Основною моделлю міграційної поведінки була тимчасова сезонна міграція. Разом з тим на майбутнє можна передбачити поступову трансформацію частини короткотермінових поїздок на більш тривалі, а також на еміграцію для постійного проживання. Цьому сприятимуть складні економічні та політичні обставини в країні, зміна складу працівників-мігрантів на користь фахівців, а також набутий працівниками-мігрантами досвід зарубіжних поїздок, їхня адаптація в країнах працевлаштування. [9]

Останнім часом широкого масштабу набула так звана навчальна міграція – коли значна частка працездатних осіб у віці 17-25 років виїжджає на навчання до зарубіжних країн. З одного боку цей процес має позитивну сторону- накопичення знань, умінь, професійного досвіду та підвищення кваліфікації у цих людей, а з другого – можливість їх не повернення до своєї країни і, відповідно втрата ресурсного потенціалу.

З 1 січня 2016 року набув чинності Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 р. № 761-VIII, спрямований на забезпечення правової основи регулювання трудової міграції громадян за кордон та заходи щодо реінтеграції мігрантів, які повертаються. Наявність такого законодавчого акту була вкрай необхідна для держави, так як міграція закордон набула масового поширення. Якщо прийняти до уваги низький рівень заробітної плати, зростання безробіття та зниження рівня добробуту населення, то зовнішня трудова міграція набере масового характеру і водночас буде довготривалою. А якщо врахувати вказані вище проблеми демографічних тенденцій- зниження народжуваності, старіння населення – то через певний час у країні і в Сумській області зокрема, відчуватиметься брак працездатного населення. Тому регулювання міграційних процесів а також процесів повернення громадян залежить від чітких напрямів роботи як держави так і регіону у вирішенні цієї проблеми.

Висновок. Міграційні процеси в Сумській області визначаються соціально-економічною ситуацією. Прикордонне положення відкриває більш прості умови для зовнішньої міграції населення. Основними чинниками міграції є низький рівень доходів населення, зростання безробіття. Формування чіткої регіональної політики в сфері міграційних процесів являє собою основу для стійкого розвитку регіону.

Список використаної літератури

1. Блинова О. Є. Працевлаштування за кордоном у системі цінностей молоді України//Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПНУ.
2. Правові основи міжнародної економічної діяльності: [навч. посіб.] / С.В. Фомішин, І. Д. Шутак. — Київ: Кондор, 2009. — 454 с.
3. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. — 233 с.
4. Лех Г.А., Ангелко І. В.: Трудова міграція за кордон // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008
5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI// ВВР від 05.07.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
6. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К. : РВПС України НАН України, 2002.
7. Крупка Л. Трудова міграція як індикатор соціального, економічного та політичного життя країни / Л. Крупка //Наук. вісник– 2008. - № 1
8. Кисельова О.І. Трудова міграція: суть і причини виникнення [Текст] / О.І. Кисельова, А.А. Кедік // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2013. - № 21 (частина 1). – С. 60 – 63.
9. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. – К.: Бланк-Прес, 2008. – 171 с.

10. Малиновська О.А. Міграції в умовах глобальної фінансово-економічної кризи / О. А. Малиновська //Регіональна економіка.-2010 - № 2. - С. 123-133.

11. Головне управління статистики у Сумській області. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/>

Кириченко Т.О. Міграційні процеси в контексті соціально-економічного розвитку Сумської області.

В статті проаналізовано сучасний стан міграційних процесів в Сумській області. Визначені основні чинники та тенденції міграції трудових ресурсів Сумщини.

Ключові слова: міграція, трудові ресурси, зовнішня міграція, внутрішня міграція, міграційний потік.

Кириченко Т.А. Миграционные процессы в контексте социально-экономического развития Сумской области.

В статье проанализировано состояние миграционных процессов в Сумской области. Определены основные факторы и тенденции миграции трудовых ресурсов региона.

Ключевые слова: миграция, трудовые ресурсы, внешняя миграция, внутренняя миграция, миграционный поток.

Kyrychenko T.O. The migration processes in the context of social and economic development of Sumy region.

The current state of migration in Sumy region is analyzed. The main factors and tendencies in labor migration are defined.

Keywords: migration, labor, external migration, internal migration, the migration flow.